

وضعیت ایران در آخرین گزارش رقابت پذیری جهانی (۲۰۱۶-۲۰۱۷)

معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۵۱۰۷
آبان‌ماه ۱۳۹۵

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده.....	۱
مقدمه.....	۱
۱. روش‌شناسی رقابت‌پذیری جهانی.....	۲
۲. وضعیت ایران در آخرین گزارش رقابت‌پذیری جهانی (۲۰۱۶-۲۰۱۷).....	۴
۳. مقایسه رقابت‌پذیری ایران با کشورهای سند چشم‌انداز ۱۴۰۴.....	۹
۴. روند تغییرات رتبه و امتیاز ایران در گزارش‌های رقابت‌پذیری جهانی.....	۱۱
۵. سؤال ویژه گزارش رقابت‌پذیری جهانی.....	۱۲
۶. مقایسه گزارش رقابت‌پذیری جهانی و انجام کسب‌وکار بانک جهانی.....	۱۳
جمع‌بندی.....	۱۵
منابع و مآخذ.....	۱۶

وضعیت ایران در آخرین گزارش رقابت پذیری جهانی (۲۰۱۶-۲۰۱۷)

چکیده

گزارش رقابت‌پذیری جهانی (GCI)^۱ از سال ۲۰۰۵ میلادی، هر سال توسط مجمع جهانی اقتصاد تهیه و منتشر می‌شود. این گزارش در مقایسه با گزارش مشهور بانک جهانی موسوم به «انجام کسب‌وکار»^۲، به لحاظ ابعاد و مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار جامع‌تر و از نظر اتکا به میانی علمی در روش‌شناسی و گردآوری اطلاعات دقیق‌تر است. ۱۲ رکن محیط کسب‌وکار شامل نهادها، زیرساخت‌ها، ثبات در اقتصاد کلان، بهداشت و آموزش ابتدایی، آموزش عالی و حرفه‌ای، کارآیی بازار کالا، کارآیی بازار نیروی کار، پیشرفته بودن بازار مالی، آمادگی تکنولوژیک، پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری، اندازه بازار و نوآوری در گزارش رقابت‌پذیری جهانی مورد بررسی قرار می‌گیرند.

براساس جدیدترین گزارش انتشار یافته (۲۰۱۷)، ایران از رتبه ۷۴ در سال گذشته به رتبه ۷۶ از میان ۱۳۸ کشور مورد بررسی تنزل یافته و از میان ۲۰ کشور سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ که در این گزارش رتبه‌بندی شده‌اند، در جایگاه سیزدهم قرار گرفته است. همچنین این گزارش نشان می‌دهد در میان ۱۲ رکن مورد بررسی، ایران در ارکان «کارآیی بازار نیروی کار» (رتبه ۱۳۴ از ۱۳۸ کشور) و «پیشرفته بودن بازار مالی» (رتبه ۱۳۱) بدترین وضعیت و در ارکان «اندازه بازار» (رتبه ۱۹) و «بهداشت و آموزش ابتدایی» (رتبه ۴۹) بهترین وضعیت را دارد.

تغییرات اندک رتبه ایران طی ۷ سال متوالی که در گزارش رقابت‌پذیری جهانی مورد بررسی قرار می‌گیرد عمدتاً به دلیل تحولات سایر کشورها بوده و عدم تغییر امتیازات بسیاری از ارکان و مؤلفه‌های رقابت‌پذیری ایران نشان از عدم تلاش جدی برای بهبود محیط کسب‌وکار کشور دارد.

مقدمه

گزارش حاضر با استفاده از ارزیابی‌های منتشر شده در گزارش رقابت‌پذیری جهانی، تصویری از محیط کسب‌وکار ایران را در سال جاری، روند هفت‌ساله اخیر و نیز مقایسه وضعیت کشور با کشورهای حاضر در سند چشم‌انداز ۲۰ساله نظام را ارائه می‌دهد. منظور از محیط کسب‌وکار مجموعه عواملی هستند که بر عملکرد یا اداره بنگاه‌ها مؤثرند؛ اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند.

شاخص‌های بین‌المللی محیط کسب‌وکار از منظر ابعاد و محیط‌های مورد شمول قابل تفکیک به دو گروه هستند: شاخص‌هایی که به یک بُعد یا محیط خاص می‌پردازند مانند شاخص انجام کسب‌وکار بانک جهانی یا شاخص جهانی حقوق مالکیت (IPRI) که روی محیط حقوقی و اداری کسب‌وکار تمرکز دارند و گروه دوم شاخص‌هایی که پوشش وسیع‌تر و نسبتاً جامعی نسبت به ابعاد و اجزای محیط کسب‌وکار دارند همانند شاخص‌های آزادی اقتصادی و رقابت‌پذیری جهانی.

شاخص رقابت‌پذیری جهانی تا سال ۲۰۰۸ برای ایران محاسبه نمی‌شد، اما از این سال و به همت اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، اطلاعات این شاخص برای ایران گردآوری و برای مجمع جهانی اقتصاد ارسال شد و بدین ترتیب برای اولین بار جمهوری اسلامی ایران در رتبه‌بندی گزارش سال ۲۰۰۹ رقابت‌پذیری جهانی قرار گرفت و تاکنون در ۷ گزارش پیاپی سالیانه مورد ارزیابی قرار گرفته است.

۱. روش‌شناسی رقابت‌پذیری جهانی

طبق تعریف مجمع جهانی اقتصاد،^۱ رقابت‌پذیری مجموعه‌ای از نهادها، سیاست‌ها و عواملی است که سطح بهره‌وری یک کشور را تعیین می‌کند. سطح بهره‌وری نیز تعیین‌کننده سطح رفاه اقتصادی مردم کشور است. عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری در ۱۲ رکن نهادها، زیرساخت‌ها، ثبات در اقتصاد کلان، بهداشت و آموزش ابتدایی، آموزش عالی و حرفه‌ای، کارآیی بازار کالا، کارآیی بازار نیروی کار، پیشرفته بودن بازار مالی، آمادگی تکنولوژیک، پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری، اندازه بازار و نوآوری طبقه‌بندی می‌شوند. همچنین براساس نظریه اقتصادی مراحل توسعه، سه مرحله برای توسعه اقتصادی کشورها معرفی می‌شود که متناسب با این سه مرحله، سه شاخص فرعی الزامات بنیادین، عوامل مؤثر بر افزایش کارآیی و عوامل مؤثر بر پیشرفته بودن و نوآوری تعریف شده و ارکان رقابت‌پذیری در زیرمجموعه این سه شاخص فرعی قرار می‌گیرند.

در مرحله نخست توسعه، اقتصاد کشورها مبتنی بر عوامل تولید است و کشورها براساس عواملی نظیر نیروی کار غیرماهر و منابع طبیعی با یکدیگر رقابت می‌کنند. حفظ رقابت‌پذیری در این مرحله از توسعه، منوط به عملکرد مطلوب نهادها (رکن اول)، زیرساخت‌های توسعه‌یافته (رکن دوم)، محیط باثبات اقتصاد کلان (رکن سوم) و نیروی کار سالم و دارای حداقل آموزش ابتدایی (رکن چهارم) است. همزمان با بهبود توان رقابت‌پذیری کشورها، بهره‌وری و دستمزد نیروی کار نیز افزایش می‌یابد. بدین ترتیب، کشورها در مسیر توسعه مبتنی بر کارآیی پیش می‌روند. در این مرحله، آنها باید توسعه فرآیندهای تولید کارآتر را آغاز کنند و کیفیت محصولات را افزایش دهند، زیرا دستمزدها افزایش یافته

1. World Economic Forum

سازمان غیرانتفاعی با هدف بهبود وضعیت جهان که در سال ۱۹۷۱ در ژنو سوئیس تأسیس شده است.

و در عین حال آنها نمی‌توانند قیمت‌ها را افزایش دهند. در این مرحله، عواملی مانند آموزش عالی (رکن پنجم)، بازارهای کارآمد کالا (رکن ششم) بازارهای کارآمد نیروی کار (رکن هفتم)، بازارهای مالی توسعه‌یافته (رکن هشتم)، توانایی بهره‌جستن از مزایای فناوری‌های موجود (رکن نهم) و برخورداری از بازار داخلی یا خارجی بزرگ (رکن دهم) اهمیت می‌یابد.

سرانجام، زمانی که کشورها به سمت مرحله توسعه مبتنی بر نوآوری حرکت می‌کنند، تنها در صورتی دستمزدهای بالا و استانداردهای زندگی متناسب با آن حفظ خواهد شد که کسب‌وکارها توانایی رقابت از طریق پیشرفته‌ترین فرآیندهای تولید (رکن یازدهم) و نوآوری محصولات جدید (رکن دوازدهم) را داشته باشند.

وزن ارکان رقابت‌پذیری متناسب با اینکه هر کشور در چه مرحله‌ای از توسعه قرار دارد مطابق جدول ۱ تعیین می‌شود.

جدول ۱. وزن شاخص‌های فرعی رقابت‌پذیری براساس مرحله توسعه‌یافتگی کشورها (درصد)

زیرشاخص / مراحل توسعه	مرحله مبتنی بر عوامل تولید	مرحله مبتنی بر کارآیی	مرحله مبتنی بر نوآوری
الزامات بنیادین	۶۰	۴۰	۲۰
عوامل تقویت‌کننده کارآیی	۳۵	۵۰	۵۰
عوامل مؤثر بر نوآوری و پیشرفته بودن	۵	۱۰	۳۰

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی، گزارش رقابت‌پذیری ایران، ص ۱۹.

ایران در گزارش‌های مجمع جهانی اقتصاد جزء کشورهایی قرار گرفته است که در حال گذار از مرحله اول به دوم (از توسعه مبتنی بر عوامل به سمت توسعه مبتنی بر کارآیی) هستند. اغلب کشورهایی که در رأس رتبه‌بندی جهانی رقابت‌پذیری قرار دارند (نظیر سوئیس، سنگاپور، ایالات متحده آمریکا و آلمان)، جزء کشورهای توسعه‌یافته مبتنی بر نوآوری محسوب می‌شوند.

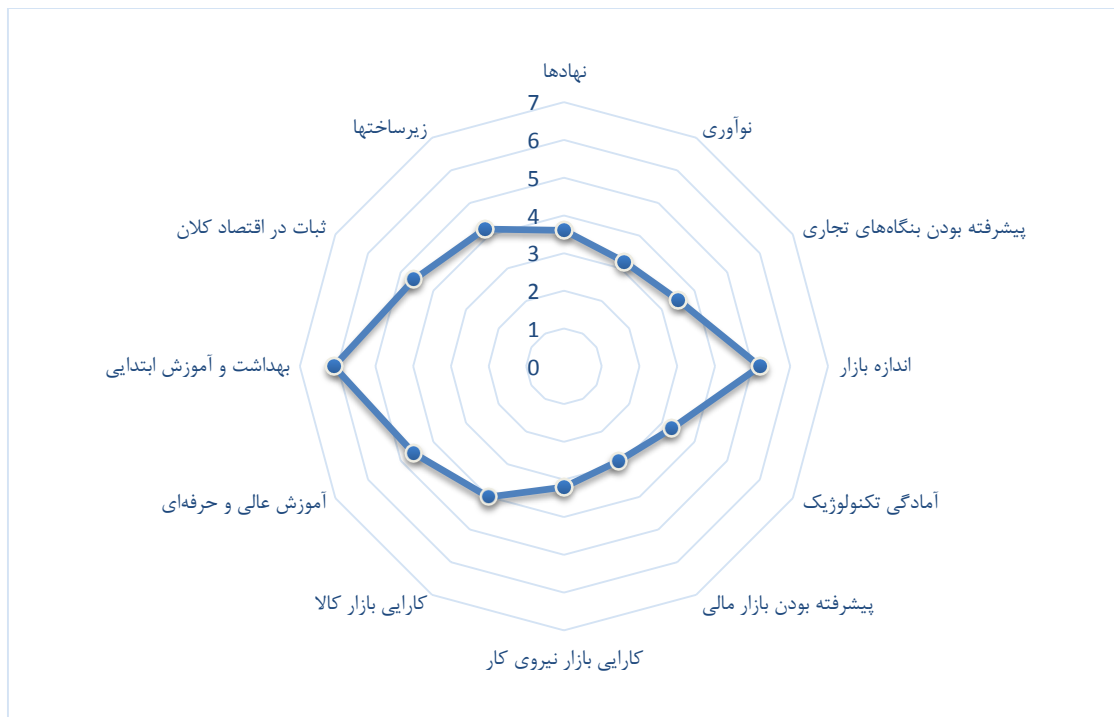
بیش از ۱۰۰ مؤلفه برای محاسبه شاخص رقابت‌پذیری جهانی جمع می‌شوند^۱ که حدود دوسوم آنها کیفی بوده و براساس نظرسنجی از مدیران اجرایی بنگاه‌ها اندازه‌گیری می‌شود و یک‌سوم باقیمانده کمی و مبتنی بر داده‌های آماری کشورها است. مقادیر مؤلفه‌های کمی از نهادهای بین‌المللی مانند یونسکو، سازمان سلامت جهانی، صندوق بین‌المللی پول و غیره و مقادیر کیفی از طریق ارسال و تکمیل پرسشنامه‌های استاندارد توسط نمونه‌ای از مدیران اجرایی هر کشور به‌دست می‌آید. نمونه‌ها از سه بخش کشاورزی، صنعت (به تفکیک تولیدات کارخانه‌ای و غیرکارخانه‌ای) و خدمات گردآوری می‌شوند. همچنین اندازه بنگاه برحسب تعداد کارکنان در توزیع پرسشنامه ملاک قرار می‌گیرد.

۱. تعداد مؤلفه‌ها در سال‌های مختلف تغییرات جزئی دارند. در آخرین گزارش ۱۰۷ مؤلفه مورد سنجش قرار گرفته است.

۲. وضعیت ایران در آخرین گزارش رقابت‌پذیری جهانی (۲۰۱۶-۲۰۱۷)

در گزارش جدید، ایران با تغییرات اندکی نسبت به سال گذشته رتبه ۷۶ را از میان ۱۳۸ کشور مورد بررسی کسب کرده است. تنزل ۲ رتبه‌ای ایران در نتیجه بهبود وضعیت سایر کشورها بوده و تغییرات بارزی در برآیند امتیازات ایران نسبت به سال گذشته اتفاق نیفتاده است. ارکان رقابت‌پذیری ایران به ترتیب از بهترین تا بدترین رتبه جهانی عبارتند از: اندازه بازار (با رتبه ۱۹)، بهداشت و آموزش ابتدایی (۴۹)، زیرساخت‌ها (۵۹)، آموزش عالی و حرفه‌ای (۶۰)، ثبات اقتصاد کلان (۷۲)، نوآوری (۸۹)، نهادها (۹۰)، آمادگی تکنولوژیک (۹۷)، پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری (۱۰۹)، کارایی بازار کالا (۱۱۱)، پیشرفته بودن بازار مالی (۱۳۱) و کارایی بازار نیروی کار (۱۳۴). امتیاز ایران در ارکان دوازده‌گانه رقابت‌پذیری در نمودار ۱ قابل مشاهده است.

نمودار ۱. امتیاز ارکان رقابت‌پذیری ایران در گزارش ۲۰۱۶-۲۰۱۷ رقابت‌پذیری جهانی، (امتیاز ۱-۷)

Source: The Global Competitiveness Report, 2016-2017, P 208.

جدول ۲ امتیاز و رتبه ارکان و مؤلفه‌های رقابت‌پذیری در آخرین گزارش مربوطه را برای ایران ارائه داده است. ایران در مؤلفه شیوع ایدز رتبه اول جهان و در مؤلفه میانگین مؤثر نرخ تعرفه‌ها رتبه آخر یعنی ۱۳۸ را دارد. ۱۰ مؤلفه دارای بهترین وضعیت به ترتیب عبارتند از: شیوع ایدز، میزان شیوع مالاریا، بدهی دولت، نرخ ثبت نام در تحصیلات ابتدایی، تأثیر بیماری مالاریا بر بنگاه‌ها، شاخص اندازه بازار

داخلی، نرخ پس‌انداز ملی، تعداد مشترکان تلفن همراه، نرخ ثبت نام در تحصیلات عالی، دسترسی به مهندسان و دانشمندان در کشور.

۲۰ مؤلفه دارای بدترین وضعیت و دارای اولویت برای اصلاحات به ترتیب موارد ذیل هستند: میانگین مؤثر نرخ تعرفه‌ها، مشارکت زنان در نیروی کار، رواج مالکیت خارجی (مالکیت شرکت‌ها)، نسبت واردات به تولید ناخالص داخلی، اثر قوانین بر سرمایه‌گذاری خارجی، تورم (درصد تغییر سالیانه)، تمایل به تفویض اختیار به مدیران میانی، استفاده از ابزارها و شیوه‌های پیشرفته بازاریابی، عدم دخالت روابط در استخدام مدیران ارشد و مقررات بازار بورس، نظارت سهامداران و هیئت مدیره بر مدیریت شرکت‌ها، میزان مشتری‌مداری شرکت‌ها، ظرفیت کشور در جذب نیروی کار نخبه، شدت رقابت داخلی، حقوق مالکیت فکری، جذب تکنولوژی‌های جدید توسط بنگاه‌ها، سهولت دسترسی به وام‌ها، همکاری در روابط کارگر - کارفرما، استحکام مالی بانک‌ها و فرار مغزها.

جدول ۲. امتیاز و رتبه ایران در ارکان و مؤلفه‌های رقابت‌پذیری جهانی (۲۰۱۶-۲۰۱۷)

رتبه	امتیاز/مقدار	ارکان و مؤلفه‌ها	رتبه	امتیاز/مقدار	ارکان و مؤلفه‌ها
۱۱۱	۴	رکن ششم - کارآیی بازار کالا	۹۰	۳/۶	رکن اول - نهادها
۱۲۶	۴/۲	۶-۱. شدت رقابت داخلی	۱۰۴	۳/۹	۱-۱. حقوق مالکیت دارایی‌های فیزیکی و مالی
۷۵	۳/۶	۶-۲. وجود بنگاه‌های مسلط بر بازار	۱۲۶	۳/۲	۱-۲. حقوق مالکیت فکری
۴۵	۳/۹	۶-۳. اثربخشی سیاست‌های ضدانحصاری	۸۳	۳/۳	۱-۳. فساد اداری و اختلاس
۷۸	۳/۵	۶-۴. اثر منفی مالیات‌ها بر انگیزه کار و سرمایه‌گذاری	۵۲	۳/۴	۱-۴. اعتماد عمومی به سیاستمداران
۹۴	۴۴/۱	۶-۵. نرخ مالیات کل (شامل مالیات بر درآمد، مالیات نیروی کار و سایر مالیات‌ها)	۹۲	۳/۵	۱-۵. رشوه‌خواری
۹۴	۸	۶-۶. تعداد مراحل لازم برای شروع یک کسب‌وکار	۹۱	۳/۵	۱-۶. استقلال قوه قضائیه
۸۷	۱۵	۶-۷. زمان لازم برای شروع یک کسب‌وکار (روز)	۴۹	۳/۴	۱-۷. نقش روابط در تصمیم‌گیری‌های دولتی
۹۵	۳/۴	۶-۸. هزینه‌های ناشی از سیاستگذاری در حوزه کشاورزی	۸۱	۲/۹	۱-۸. هدر رفتن منابع توسط دولت
۸۸	۴/۲	۶-۹. وجود موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای برای واردات	۹۷	۳/۱	۱-۹. دست‌وپاگیر بودن مقررات دولتی

رتبه	امتیاز/مقدار	ارکان و مؤلفه‌ها	رتبه	امتیاز/مقدار	ارکان و مؤلفه‌ها
۱۳۸	۲۸	۱۰-۶. میانگین مؤثر نرخ تعرفه‌ها	۷۶	۳/۵	۱۰-۱. کارآمدی چارچوب قانونی برای حل و فصل دعاوی بخش خصوصی
۱۳۷	۲/۴	۱۱-۶. رواج مالکیت خارجی (مالکیت شرکت‌ها)	۹۶	۳	۱۱-۱. کارآمدی چارچوب قانونی برای به چالش کشیدن و پیگرد حقوقی تصمیمات دولت
۱۳۳	۳/۲	۱۲-۶. اثر قوانین بر سرمایه‌گذاری خارجی	۱۱۶	۳/۵	۱۲-۱. شفافیت در سیاستگذاری دولت
۱۰۹	۳/۴	۱۳-۶. بار تشریفات گمرکی	۱۰۵	۴/۵	۱۳-۱. هزینه‌های تروریسم برای کسب‌وکار
۱۳۵	۱۴/۵	۱۴-۶. نسبت واردات به تولید ناخالص داخلی	۷۹	۴/۴	۱۴-۱. هزینه‌های خشونت و جرم برای کسب‌وکار
۱۲۷	۳/۸	۱۵-۶. میزان مشتری‌مداری شرکت‌ها	۹۰	۴/۳	۱۵-۱. جرائم سازمان‌یافته (نظیر اخاذی و باجگیری به شیوه مافیایی)
۴۹	۳/۶	۱۶-۶. میزان آگاهی و پیچیدگی نیازهای خریداران	۷۳	۴/۳	۱۶-۱. توانایی پلیس در اجرای قانون
۱۳۴	۳/۲	رکن هفتم - کارآیی بازار نیروی کار	۸۵	۳/۶	۱۷-۱. اخلاق کسب‌وکار بنگاه‌ها
۱۲۴	۳/۷	۱-۷. همکاری در روابط کارگر - کارفرما	۱۱۶	۳/۸	۱۸-۱. قدرت استانداردهای مربوط به حساسی و تهیه گزارش‌های مالی
۱۲۳	۴	۲-۷. انعطاف‌پذیری در تعیین دستمزد	۱۲۸	۴	۱۹-۱. نظارت سهامداران و هیئت مدیره بر مدیریت شرکت‌ها
۷۸	۳/۶	۳-۷. سهولت استخدام و اخراج (از نظر قانونی)	۱۱۷	۳/۵	۲۰-۱. حفاظت از منافع سهامداران خرد
۱۰۲	۲۳/۱	۴-۷. هزینه اخراج کارکنان اضافی	۱۱۷	۴	۲۱-۱. شاخص حمایت از سهامداران
۷۸	۳/۸	۵-۷. اثر منفی مالیات‌ها بر انگیزه کار و سرمایه‌گذاری	۵۹	۴/۲	رکن دوم - زیرساخت‌ها
۱۱۳	۳/۴	۶-۷. وجود ارتباط بین دستمزد و بهره‌وری	۷۶	۴	۱-۲. کیفیت عمومی زیرساخت‌ها (حمل و نقل، مخابرات، انرژی و...)

رتبه	امتیاز/مقدار	ارکان و مؤلفه‌ها	رتبه	امتیاز/مقدار	ارکان و مؤلفه‌ها
۱۳۰	۳/۳	۷-۷. عدم دخالت روابط در استخدام مدیران ارشد	۶۸	۴/۱	۲-۲. کیفیت جاده‌ها
۱۲۲	۲/۶	۷-۸. فرار مغزها	۴۶	۳/۵	۲-۳. کیفیت زیرساخت ریلی
۱۲۶	۲/۲	۷-۹. ظرفیت کشور در جذب نیروی کار نخبه	۷۳	۳/۹	۲-۴. کیفیت زیرساخت بنادر
۱۳۷	۰/۲۲	۷-۱۰. مشارکت زنان در نیروی کار	۱۱۱	۳/۴	۲-۵. کیفیت زیرساخت حمل‌ونقل هوایی
۱۳۱	۲/۹	رکن هشتم - پیشرفته بودن بازار مالی	۵۳	۳۷۶/۹	۲-۶. تعداد صندلی‌ها در هر کیلومتر پرواز داخلی (میلیون در هفته)
۱۱۷	۳/۵	۸-۱. خدمات مالی متناسب با نیاز کسب‌وکار	۶۳	۵	۲-۷. کیفیت عرضه برق (قطع و وصل، نوسانات ولتاژ و...)
۱۰۸	۳/۲	۸-۲. هزینه استفاده از خدمات مالی	۱۰۴	۹۳/۴	۲-۸. تعداد مشترکان تلفن همراه (نسبت به ۱۰۰ نفر)
۱۰۶	۳	۸-۳. تأمین مالی از طریق بازار سهام	۲۳	۳۸/۳	۲-۹. خطوط تلفن ثابت (نسبت به ۱۰۰ نفر)
۱۲۴	۲/۸	۸-۴. سهولت دسترسی به وام‌ها	۷۲	۴/۶	رکن سوم - ثبات در حساب‌های دولتی
۱۱۰	۲/۳	۸-۵. در دسترس بودن منابع مالی برای سرمایه‌گذاری‌های مخاطره‌آمیز	۶۶	-۲/۹	۳-۱. توازن بودجه دولت (درصد از GDP)
۱۲۲	۳/۷	۸-۶. استحکام مالی بانک‌ها	۲۲	۳۰/۱	۳-۲. نرخ پس‌انداز ملی (درصد از GDP)
۱۲۸	۳	۸-۷. مقررات بازار بورس	۱۳۱	۱۲	۳-۳. تورم (درصد تغییر سالیانه)
۱۰۸	۲	۸-۸. شاخص حمایت‌های قانونی از حقوق قرض‌دهنده و قرض‌گیرنده	۹	۱۷/۱	۳-۴. بدهی دولت (درصد از GDP)
۹۷	۳/۳	رکن نهم - آمادگی تکنولوژیک	۱۰۵	-	۳-۵. رتبه‌بندی اعتباری دولت (۰-۱۰۰)
۱۰۷	۴	۹-۱. در دسترس بودن آخرین تکنولوژی‌ها	۴۹	۶/۱	رکن چهارم - بهداشت و آموزش ابتدایی
۱۲۴	۳/۷	۹-۲. جذب تکنولوژی‌های جدید توسط بنگاه‌ها	۸	۰	۴-۱. میزان شیوع مالاریا (در ۱۰۰ نفر جمعیت)
۸۴	۴/۲	۹-۳. انتقال تکنولوژی	۱۷	۵/۷	۴-۲. تأثیر بیماری مالاریا بر بنگاه‌ها

رتبه	امتیاز/مقدار	ارکان و مؤلفه‌ها	رتبه	امتیاز/مقدار	ارکان و مؤلفه‌ها
۸۸	۴۴/۱	۹-۴. کاربران اینترنت (درصد از جمعیت)	۵۰	۲۲	۴-۳. میزان شیوع بیماری سل (در ۱۰۰ نفر جمعیت)
۶۸	۱۰/۹	۹-۵. تعداد مشترکان اینترنت پرسرعت	۷۴	۵/۴	۴-۴. تأثیر بیماری سل بر بنگاه‌ها
۱۰۸	۸/۵	۹-۶. نسبت پهنای باند اینترنت کشور به جمعیت	۱	۰/۱	۴-۵. شیوع ایدز (درصد از جمعیت بزرگسالان)
۱۰۹	۲۰	۹-۷. تعداد افرادی که به اینترنت بی‌سیم دسترسی دارند (نسبت به ۱۰۰ نفر)	۷۸	۵/۳	۴-۶. تأثیر بیماری ایدز بر بنگاه‌ها
۱۹	۵/۲	رکن دهم - اندازه بازار	۷۵	۱۳/۴	۴-۷. مرگ‌ومیر نوزادان (در ۱۰۰۰ تولد)
۱۸	۵/۱	۱۰-۱. شاخص اندازه بازار داخلی	۶۰	۷۵/۴	۴-۸. امید به زندگی (سال)
۳۲	۵/۴	۱۰-۲. شاخص اندازه بازار خارجی	۶۵	۴/۱	۴-۹. کیفیت تحصیلات ابتدایی
۱۱۹	۱۸/۷	۱۰-۳. درصد صادرات از GDP	۱۱	۹۹/۲	۴-۱۰. نرخ ثبت نام در تحصیلات ابتدایی (درصد)
۱۰۹	۳/۵	رکن یازدهم - پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری	۶۰	۴/۶	رکن پنجم - آموزش عالی و حرفه‌ای
۶۶	۴/۵	۱۱-۱. کمیت عرضه‌کنندگان داخلی	۷۹	۸۸/۴	۵-۱. نرخ ثبت نام در تحصیلات متوسطه (درصد)
۱۰۷	۳/۷	۱۱-۲. کیفیت عرضه‌کنندگان داخلی	۳۳	۶۶	۵-۲. نرخ ثبت نام در تحصیلات عالی (درصد)
۸۱	۳/۶	۱۱-۳. میزان توسعه خوشه‌ها	۹۷	۳/۳	۵-۳. تناسب نظام آموزشی با مقتضیات اقتصاد رقابتی
۱۰۵	۲/۹	۱۱-۴. وجود مزیت رقابتی	۴۸	۴/۶	۵-۴. کیفیت آموزش علوم و ریاضیات
۱۰۰	۳/۵	۱۱-۵. گستردگی زنجیره ارزش	۹۰	۳/۹	۵-۵. سطح کیفی دانشکده‌های مدیریت و بازرگانی
۱۰۱	۳/۲	۱۱-۶. کنترل شبکه توزیع و بازاریابی بین‌المللی محصولات کشور توسط شرکت‌های داخلی	۱۱۳	۳/۵	۵-۶. دسترسی به اینترنت در مدارس

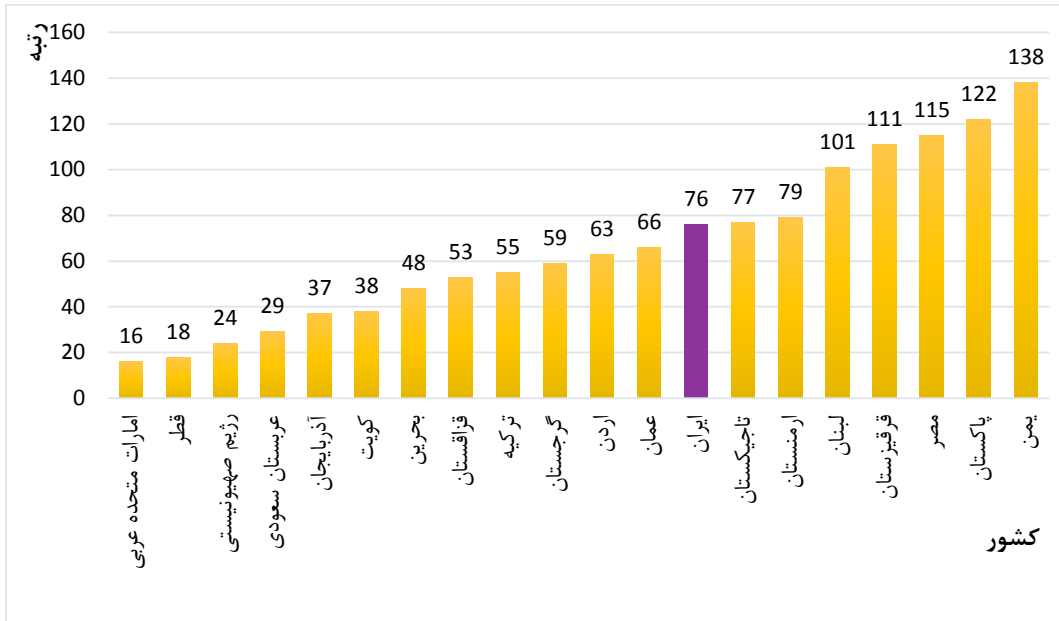
رتبه	امتیاز/مقدار	ارکان و مؤلفه‌ها	رتبه	امتیاز/مقدار	ارکان و مؤلفه‌ها
۷۸	۳/۶	۷-۱۱. پیشرفته بودن فرایندهای تولیدی	۷۸	۴/۱	۷-۵. دسترسی به خدمات آموزشی تخصصی در داخل کشور
۱۳۰	۳/۶	۸-۱۱. استفاده از ابزارها و شیوه‌های پیشرفته بازاریابی	۱۲۱	۳/۴	۸-۵. رواج آموزش حین خدمت کارکنان
۱۳۰	۲/۹	۹-۱۱. تمایل به تفویض اختیار به مدیران میانی			
۸۹	۳/۲	رکن دوازدهم - نوآوری			
۱۰۸	۳/۷	۱-۱۲. ظرفیت نوآوری در شرکتها			
۶۶	۳/۹	۲-۱۲. کیفیت مراکز تحقیقات علمی			
۸۹	۳/۱	۳-۱۲. میزان هزینه برای تحقیق و توسعه در شرکتها			
۱۰۵	۳	۴-۱۲. همکاری دانشگاه و صنعت در تحقیق و توسعه			
۶۶	۳/۳	۵-۱۲. کمک خریدهای دولتی به افزایش نوآوری در حوزه فناوری			
۴۴	۴/۳	۶-۱۲. دسترسی به مهندسان و دانشمندان در کشور			
۱۰۰	۰/۱	۷-۱۲. میزان ثبت اختراعات کاربردی			

Source: Ibid, P 208.

۳. مقایسه رقابت‌پذیری ایران با کشورهای سند چشم‌انداز ۱۴۰۴

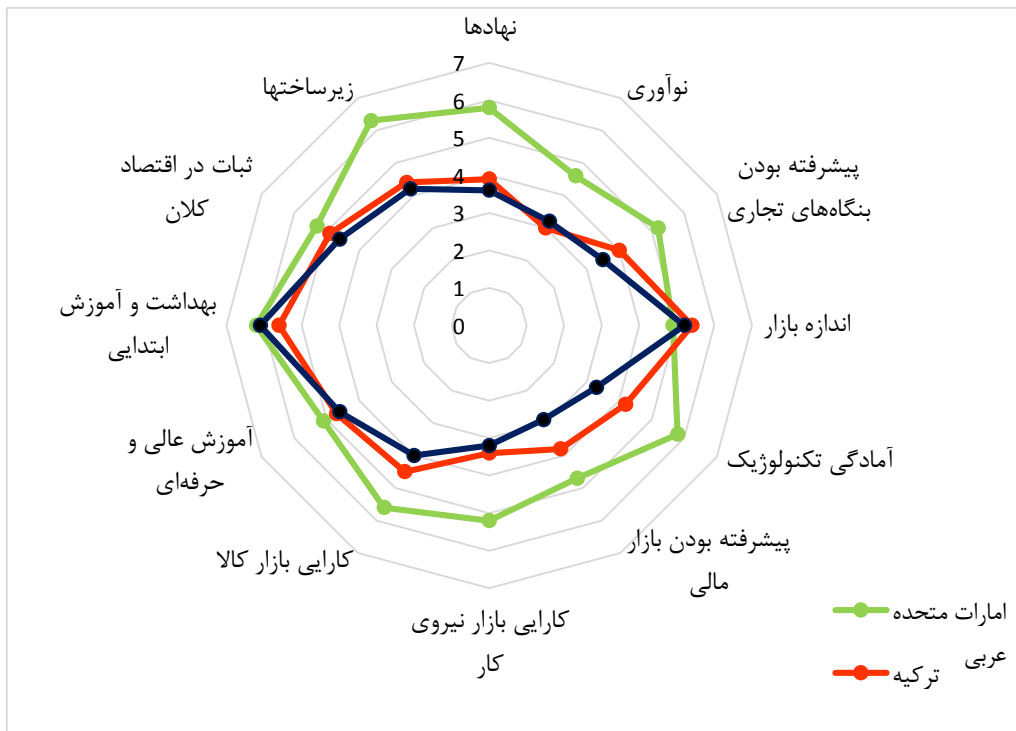
در مقایسه با ۲۰ کشور از کشورهای سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران که در گزارش رقابت‌پذیری جهانی مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند، ایران در آخرین گزارش در جایگاه سیزدهم است. همان‌طور که در نمودار ۲ قابل مشاهده است، امارات متحده عربی با کسب رتبه شانزدهم جهانی بهترین و یمن با رتبه ۱۳۸ در جهان بدترین وضعیت را میان کشورهای سند چشم‌انداز دارند. طبق نمودار ۲، ایران در مقایسه با بهترین عملکرد منطقه یعنی امارات متحده عربی تنها در رکن اندازه بازار برتری داشته و در مقایسه با ترکیه (با رتبه ۵۵ جهانی) تنها در ارکان بهداشت و آموزش ابتدایی و نوآوری وضعیت بهتری دارد و بنابراین برای رسیدن به رتبه اول منطقه باید تلاش کند در سایر ارکان وضعیت خود را ارتقا دهد.

نمودار ۲. رتبه ایران در مقایسه با کشورهای سند چشم‌انداز در گزارش رقابت‌پذیری جهانی، گزارش ۲۰۱۶-۲۰۱۷

مأخذ: استخراج شده از گزارش رقابت‌پذیری جهانی، ۲۰۱۶-۲۰۱۷.

نمودار ۳. مقایسه امتیاز ارکان رقابت‌پذیری جهانی برای ایران، امارات متحده عربی و ترکیه، ۲۰۱۷

مأخذ: همان.

* نزدیکتر بودن به مبدأ صفر نشان‌دهنده امتیاز کمتر و وضعیت نامطلوب‌تر است.

۴. روند تغییرات رتبه و امتیاز ایران در گزارش‌های رقابت‌پذیری جهانی

جدول ۳ روند تغییرات رتبه در ارکان رقابت‌پذیری را در دوره‌ای که ایران مورد ارزیابی مجمع جهانی اقتصاد قرار گرفته است نشان می‌دهد.

جدول ۳. رتبه ایران در ارکان رقابت‌پذیری جهانی در گزارش‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۷

ارکان/سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷
نهادها	۷۲	۸۲	۶۸	۸۳	۱۰۸	۹۴	۹۰
زیرساخت‌ها	۶۷	۷۴	۶۹	۶۵	۶۹	۶۳	۵۹
ثبات در اقتصاد کلان	۲۷	۴۵	۵۷	۱۰۰	۶۲	۶۶	۷۲
بهداشت و آموزش ابتدایی	۵۰	۵۴	۴۶	۵۱	۵۲	۴۷	۴۹
آموزش عالی و حرفه‌ای	۸۹	۸۷	۷۸	۸۸	۷۸	۶۹	۶۰
کارآیی بازار کالا	۱۰۳	۹۸	۹۸	۱۱۰	۱۲۰	۱۰۹	۱۱۱
کارآیی بازار نیروی کار	۱۳۹	۱۳۵	۱۴۱	۱۴۵	۱۴۲	۱۳۸	۱۳۴
پیشرفته بودن بازار مالی	۱۲۳	۱۲۰	۱۲۳	۱۳۰	۱۲۸	۱۳۴	۱۳۱
آمادگی تکنولوژیک	۱۰۴	۹۶	۱۱۱	۱۱۶	۱۰۷	۹۹	۹۷
پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری	۹۲	۹۱	۹۳	۱۰۴	۱۱۰	۱۱۰	۱۰۹
اندازه بازار	۲۱	۲۰	۱۸	۱۹	۲۱	۱۹	۱۹
نوآوری	۷۰	۶۶	۶۵	۷۱	۸۶	۹۰	۸۹
رتبه کل	۶۹	۶۲	۶۶	۸۲	۸۳	۷۴	۷۶

مأخذ: استخراج شده از گزارش‌های رقابت‌پذیری جهانی، ۲۰۱۱-۲۰۱۷.

* اولین گزارش برپایه اطلاعات ۲۰۱۰ و برای اصلاحات ۲۰۱۱ منتشر شده که در جدول به اختصار ۲۰۱۱ ذکر شده است.

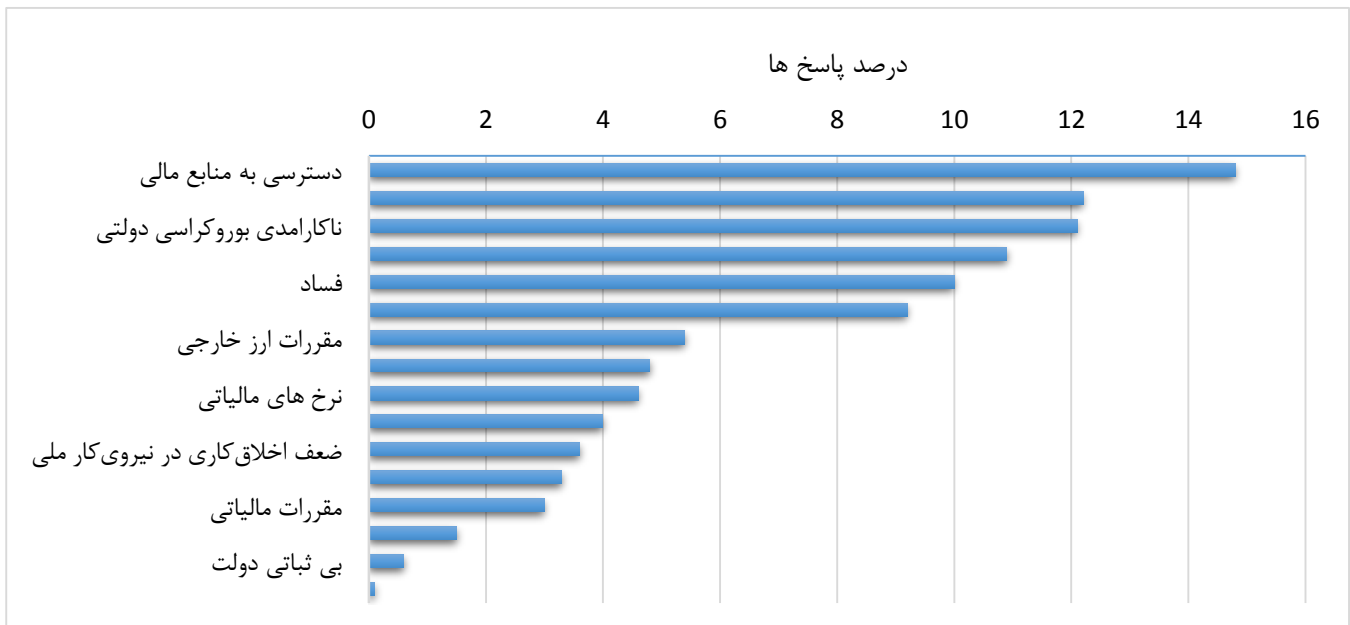
طبق جدول ۳ در ارکان ثبات اقتصاد کلان، نهادها و نوآوری بیشترین نوسان رتبه و در ارکان اندازه بازار، بهداشت و آموزش ابتدایی، کارآیی بازار نیروی کار و زیرساخت‌ها کمترین تغییرات مشاهده می‌شود. ایران در رکن اندازه بازار همواره جایگاه خوبی در جهان و منطقه داشته و روند رو به بهبود مستمری در آموزش عالی و حرفه‌ای مشاهده می‌شود. چالش‌های همیشگی و تقریباً بدون تغییر در ارکان کارآیی بازار کار، پیشرفته بودن بازارهای مالی، کارآیی بازار کالا، آمادگی تکنولوژیک و زیرساخت‌ها (حمل‌ونقل هوایی) و روند نزولی در ارکان نوآوری و پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری نشان از عدم توجه و تلاش مؤثر دولت در بهبود وضعیت این حوزه‌هاست.

۵. سؤال ویژه گزارش رقابت‌پذیری جهانی

مجمع جهانی اقتصاد در گزارش‌های رقابت‌پذیری جهانی علاوه بر ارزیابی مؤلفه‌های رقابت‌پذیری، از فعالان اقتصادی کشورها می‌خواهد تا پنج مورد از مهمترین مشکلات کسب‌وکار در کشورشان را از میان ۱۵ مورد مشخص شده به ترتیب اولویت تعیین کنند. نتایج ارائه شده میانگین پاسخ‌های موزون هستند به طوری که وزن هر پاسخ متناسب با ترتیب اهمیت مشخص شده در پرسشنامه است. وزن گزینه حداکثر می‌تواند ۳۳ درصد پاسخ‌ها را به خود اختصاص دهد. چهار گزینه دیگر در اولویت بعدی قرار گرفته و با وزن کمتر درصدی از نتیجه نهایی را دارند.

نمودار ۴ نشان می‌دهد مهمترین مشکلات در آخرین نظرسنجی صورت گرفته در مورد ایران، دسترسی به منابع مالی، تورم و ناکارآمدی بوروکراسی دولتی ذکر شده‌اند. همچنین میانگین نتایج سؤال ویژه در ۷ دوره گزارش رقابت‌پذیری که ایران مورد ارزیابی قرار گرفته است؛ نشان می‌دهد دسترسی به منابع مالی، عدم ثبات در سیاستگذاری، تورم، ناکارآمدی بوروکراسی دولتی و عرضه ناکافی زیرساخت‌ها به ترتیب در اولویت موانع کسب‌وکار از دید فعالان اقتصادی کشور بوده‌اند.

نمودار ۴. مهمترین مشکلات کسب‌وکار در ایران براساس گزارش رقابت‌پذیری جهانی در سال ۲۰۱۷

Source: Ibid.

۶. مقایسه گزارش رقابت‌پذیری جهانی و انجام کسب‌وکار بانک جهانی

گزارش رقابت‌پذیری جهانی در مقایسه با گزارش انجام کسب‌وکار به لحاظ ابعاد و مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار جامع‌تر و از نظر اتکای به مبانی علمی در روش‌شناسی و گردآوری اطلاعات دقیق‌تر است. براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین^۱ می‌توان محیط کسب‌وکار را به محیط اقتصادی و محیط نهادی تفکیک کرد که محیط اقتصادی شامل محیط مالی، محیط اقتصاد کلان، ساختار تولید و محیط جغرافیایی و محیط نهادی شامل محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی، محیط آموزشی و علمی، محیط فناوری و نوآوری و ساختار دولت می‌شود.

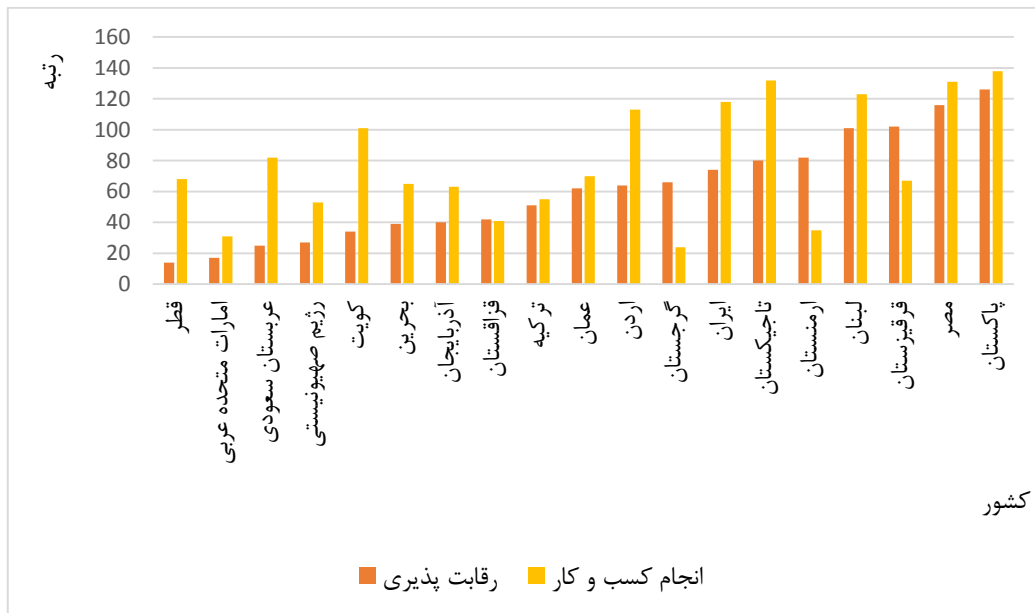
بانک جهانی در سال‌های اخیر اصلاح «محیط حقوقی» کسب‌وکار را محور توصیه‌های خود به کشورهای در حال توسعه قرار داده و شاخص سهولت کسب‌وکار را با هدف کاهش بار قوانین و مقررات و دیوانسالاری اداری در زمینه‌های مختلف مانند مالیات، تجارت خارجی، ثبت مالکیت و غیره طراحی کرده است. اما شاخص رقابت‌پذیری جهانی به ابعاد مختلف محیط کسب‌وکار می‌پردازد و به یک بعد یا محیط خاص اکتفا نمی‌کند. لذا علاوه بر ارزیابی جزئیات، معیاری برای تعیین اولویت‌های کلان اصلاحات با توجه به شرایط و مقتضیات هر کشور فراهم می‌کند.

بنابراین در تفسیر نتایج این دو شاخص نیز باید به جامعیت شاخص رقابت‌پذیری جهانی در مقایسه با تک‌بعدی بودن شاخص سهولت کسب‌وکار توجه داشت. نمودار ۵ رتبه کشورهای سند چشم‌انداز در دو شاخص بین‌المللی مذکور را نشان می‌دهد. اکثر کشورهای منطقه (غالباً کشورهای متکی بر منابع نفتی) در گزارش انجام کسب‌وکار رتبه و جایگاه بدتری دارند که این مسئله نشان‌دهنده حجم زیاد مقررات و قوانین دست‌وپاگیر و بوروکراسی اداری در این کشورهاست. اما شاخص رقابت‌پذیری جهانی با در نظر گرفتن سایر مزیت‌های رقابتی کشورهای منطقه مانند زیرساخت‌ها و ثبات اقتصاد کلان جایگاه بهتری برای این کشورها در جهان ترسیم می‌کند.

---

1. Shane S. A General Theory of Entrepreneurship: The Individual-opportunity Nexus, Edward Elgar Publishing, 2003

نمودار ۵. مقایسه رتبه کشورهای سند چشم‌انداز در شاخص رقابت‌پذیری جهانی و انجام کسب‌وکار در سال ۲۰۱۶

مأخذ: استخراج شده از گزارش‌های رقابت‌پذیری جهانی و انجام کسب‌وکار، ۲۰۱۶.

صحت و سقم نتایج شاخص‌های محیط کسب‌وکار که عمدتاً بر نظرسنجی از خبرگان متکی هستند بسیار وابسته به دقت و علمی بودن نحوه انتخاب نمونه پرسش‌شوندگان است. در حدود یک‌سوم اطلاعات داده‌های شاخص رقابت‌پذیری جهانی متکی بر آمار رسمی کشور و دوسوم دیگر که از نتایج نظرسنجی حاصل می‌شود. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران هر سال در حدود ۲۰۰۰ تا ۲۵۰۰ پرسشنامه برای مدیران اجرایی کسب‌وکار در بخش‌های کشاورزی، صنعت (به تفکیک صنایع کارخانه‌ای و غیرکارخانه‌ای) و خدمات در همه استان‌ها ارسال می‌کند که باید حدود ۵۰ درصد پرسش‌شوندگان در هر سال افراد جدیدی باشند که در سال گذشته مشارکت نداشته‌اند. این در حالی است که تمامی اطلاعات گزارش انجام کسب‌وکار مبتنی بر نظرسنجی از نمونه‌ای در حدود ۶۰ تا ۷۰ نفره است و تفکیکی مبتنی بر بخش‌های اقتصادی و استان‌ها صورت نگرفته و سازوکار مشخص علمی در رابطه با چگونگی انتخاب نمونه بانک جهانی وجود ندارد. گزارش‌های ده‌گانه مرکز پژوهش‌های مجلس با عنوان «راهکارهای بهبود رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی»^۱ پس از بررسی گزارش سال ۲۰۱۴ انجام کسب‌وکار در مورد ایران نشان داد، بخشی از اطلاعات ارسال شده توسط پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه‌های بانک جهانی اشتباه بوده است. اصلاح اشتباهات، علاوه بر انجام اصلاحات دستگاه‌های اجرایی و تغییرات روش‌شناسی در گزارش‌های سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ تأثیر بسزایی در اصلاح رتبه ایران از ۱۵۲ به ۱۱۸ داشته است.

۱. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، راهکارهای بهبود رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی، ۱۳۹۳.

گزارش رقابت‌پذیری جهانی (GCI) از سال ۲۰۰۵ میلادی، سالیانه توسط مجمع جهانی اقتصاد تهیه و منتشر می‌شود. این گزارش در مقایسه با گزارش مشهور بانک جهانی موسوم به «انجام کسب‌وکار» به لحاظ ابعاد و مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار جامع‌تر و از نظر اتکای به مبانی علمی در روش‌شناسی و گردآوری اطلاعات دقیق‌تر است. بانک جهانی در سال‌های اخیر اصلاح «محیط حقوقی» کسب‌وکار را محور توصیه‌های خود به کشورهای در حال توسعه قرار داده و شاخص سهولت کسب‌وکار را با هدف کاهش بار قوانین و مقررات و دیوانسالاری اداری در زمینه‌های مختلف مانند مالیات، تجارت خارجی، ثبت مالکیت و غیره طراحی کرده است. اما شاخص رقابت‌پذیری جهانی به ابعاد مختلف محیط کسب‌وکار می‌پردازد و به یک‌بعد یا محیط خاص اکتفا نمی‌کند. لذا علاوه بر ارزیابی جزئیات، معیاری برای تعیین اولویت‌های کلان اصلاحات با توجه به شرایط و مقتضیات هر کشور فراهم می‌کند.

براساس جدیدترین گزارشی که بر مبنای اطلاعات سال ۲۰۱۶ و به منظور اصلاحات سال ۲۰۱۷ انتشار یافته ایران با تغییرات اندکی نسبت به سال گذشته رتبه ۷۶ را از میان ۱۳۸ کشور مورد بررسی کسب کرده و از میان ۲۰ کشور سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، در جایگاه سیزدهم قرار گرفته است. ارکان رقابت‌پذیری ایران به ترتیب از بهترین تا بدترین رتبه جهانی در گزارش ۲۰۱۷ عبارتند از: اندازه بازار (با رتبه ۱۹)، بهداشت و آموزش ابتدایی (۴۹)، زیرساخت‌ها (۵۹)، آموزش عالی و حرفه‌ای (۶۰)، ثبات اقتصاد کلان (۷۲)، نوآوری (۸۹)، نهادها (۹۰)، آمادگی تکنولوژیک (۹۷)، پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری (۱۰۹)، کارآیی بازار کالا (۱۱۱)، پیشرفته بودن بازار مالی (۱۳۱) و کارآیی بازار نیروی کار (۱۳۴).

ایران در رکن اندازه بازار همواره جایگاه خوبی در جهان و منطقه داشته و روند رو به بهبود مستمری در آموزش عالی و حرفه‌ای مشاهده می‌شود. چالش‌های همیشگی و تقریباً بدون تغییر در ارکان کارآیی بازار کار، پیشرفته بودن بازارهای مالی، کارآیی بازار کالا، آمادگی تکنولوژیک و زیرساخت‌ها (حمل‌ونقل هوایی) و روند نزولی در ارکان نوآوری و پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری نشان از عدم توجه و تلاش مؤثر دولت در بهبود وضعیت این حوزه‌ها دارد.

منابع و مأخذ

۱. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی، گزارش رقابت‌پذیری ایران، ۱۳۹۰.
۲. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، پایش محیط کسب‌وکار ایران در بهار ۱۳۹۵، دفتر مطالعات اقتصادی، ۱۳۹۵.
۳. مرکز پژوهش‌های مجلس، راهکارهای بهبود رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی، ۱۳۹۳.
4. World Economic Forum, "WEF_Global Competitiveness Report", 2011-2017
5. World Bank, Doing Business Report, 2016.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۵۱۰۷

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: وضعیت ایران در آخرین گزارش رقابت‌پذیری جهانی (۲۰۱۶-۲۰۱۷)

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه مطالعات محیط کسب‌وکار)

تهیه و تدوین: مریم احمدیان

ناظر علمی: سیدامیر سیاح

متقاضی: معاونت پژوهش‌های اقتصادی

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. رقابت‌پذیری

۲. محیط کسب‌وکار

۳. مجمع جهانی اقتصاد

۴. بانک جهانی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۵/۸/۱۵